

УДК 338.439.5:664.69(477)

С. В. Васильєв,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/00000-0002-4388-4091>

В. О. Олексюк,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/00000-0003-4841-458X>

О. О. Масляєва,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/00000-0001-5703-4680>

С. К. Орлова,

студентка, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/00000-0003-4323-570X>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.1.10

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

S. Vasil'ev,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics, Dnipro State Agrarian and Economic University

V. Oleksiuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Dnipro State Agrarian and Economic University

O. Masliaieva,

PhD in Economics, Associate Professor, Dnipro State Agrarian and Economic University

S. Orlova,

Student, Dnipro State Agrarian and Economic University

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF THE GRAIN MARKET IN UKRAINE

В ході проведеного дослідження визначено, що організаційно-економічні проблеми роботи ринку зерна виникли в результаті економічної нестабільності у зв'язку із повномасштабним вторгненням країни агресора, що унеможливили сільськогосподарську діяльність країни. Практичним вирішенням проблеми реалізації зерна є створення "зернового коридору" при підтримці країн, які гарантують безпечне транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів.

Обґрунтовано, що вивіз зерна можливий через Чорноморські порти, і роботу "Зернового коридору", який є найдешевшим та найшвидшим експортним шляхом для зерна. Налагоджена робота реалізації зерна можлива за підтримки країн, які гарантують безпеку, і саме таким є підписання угоди між Туреччиною, ООН та росією 22 липня 2022 року. Документ має назву "Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів". Аргументовано, що період роботи "Зернового коридору" з моменту підписання угоди вдалося експортувати значну частину зерна.

According to the results of the study, it was determined that the organizational and economic problems of the grain market arose as a result of economic instability in connection with the full-scale invasion of the aggressor country, which made the country's agricultural activities impossible. They led to the loss of food stocks due to their physical destruction, the inaccessibility of grain warehouses located in the occupied territories and making access impossible, the lack of physical opportunity to conduct agricultural activities in those regions of the country that provided a significant

contribution to the specific weight of grain in the country. Insufficient supply of fuel and lubricants, including diesel fuel, to farmers; the absence of logistical obligations during delivery, as a result of which the process of managing effective flows of raw material stocks is lost, materials, finished products, services, work-in-progress, finance and information, resources of agricultural production (plant protection products, seeds, fertilizers), which accompanies these flows, from the place of origin to the place of use or consumption through the processes of receiving and sending the increase in the cost of agricultural work against the background of a sharp reduction in exports and the impossibility of replenishing the financial resources of agricultural producers because of this. All this provokes already in the current year the risk of losing a significant amount of grain stocks in the war zone due to: damage to storage facilities and theft in the temporarily occupied territories; a sharp reduction in import supplies of products important for full nutrition (fish, fruit) as a result of the loss of ports; the lack of capacity to increase import supplies of food from the EU due to the existence of a contractual supply system there and limited opportunities for increasing the corresponding production by European countries. A practical solution to the problem of grain sales is the creation of a "Grain corridor" with the support of countries that guarantee the safe transportation of grain and food products from Ukrainian ports.

The effectiveness of the export of grain is possible through the Black Sea ports, and the operation of the "Grain corridor", which is the cheapest and fastest export route for grain. The well-established work of grain sales is possible with the support of countries that guarantee security, and this is exactly what the signing of the agreement between Turkey, the UN and Russia on July 22, 2022 is like. The document is entitled "Initiative for safe transportation of grain and food products from Ukrainian ports". It is argued that during the period of operation of the "Grain corridor" since the signing of the agreement, it was possible to export a significant part of grain.

Ключові слова: організаційно-економічні проблеми, ринок зерна, "Зерновий коридор", агропромислове виробництво, внутрішній ринок, зовнішній ринок, експорт зерна, продовольча криза.

Key words: organizational and economic problems, grain market, "Grain Corridor", agro-industrial production, domestic market, foreign market, grain export, food crisis.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Повномасштабне вторгнення країни агресора призвело до дестабілізації сільськогосподарського сектору економіки, унеможливило вивезення продукції агропромислового виробництва з країни, майже повністю зупинилася реалізація виробленої продукції, поставки української аграрної продукції закордон. Неможливість експорту зерна з України спричинило загрозу світовій продовольчій безпеці, так і призвело до нестабільності у економіці нашої держави. Тому перед світовою спільнотою та українською владою гостро постало питання розблокування морських шляхів та повернення українського збіжжя на закордонні ринки. Завдяки "Зерновій угоді" відбулися домовленості експорту аграрної продукції Україна знов повернулася на світову торговельну арену.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основу дослідження організаційно-економічних проблем ринку зерна України сформували: В. Андрійчук, Л.М. Березіна, Ю.А. Данилишин, Б.М. Кормишкін, С.В. Мочерний, П.Т. Саблук, О.В. Шубравська. Проте, питання щодо стабілізації та врівноваження продовольчого ринку, забезпечення безпеки є актуальним і потребує вивчення.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення організаційно-економічних проблем ринку зерна в Україні на тлі повномасштабного вторгнення країни агресора. Заходи щодо врівноваження продовольчого ринку і розвитку аграрного сектору, забезпечення національної продовольчої безпеки на засадах сталості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Із початком вторгнення РФ у 2014 році економіка України опинилася в економічній кризі. Уряд України повинен був розробити заходи щодо стабілізації системи державного регулювання економіки. Реформи, які повинні були виводити країну із кризи, не могли бути повністю реалізовані, тому, що продовжувалася агресивна політика з боку РФ. Повномасштабне вторгнення країни агресора у лютому 2022 року призвело до загострення економічної нестабільності і спричинило втрату великої частини території, ринків збуту, людського ресурсу, доступу до корисних копалин, виробничих потужностей; знищило третину малого і середнього бізнесу і загалом призвело до втрати близько 40% ВВП; низького платоспроможного внутрішнього попиту країни (рівень доходів на душу населення за паритетом купівельної спроможності є найнижчим у Європі) [4].

Агропромислове виробництво України є найбільшим господарським комплексом, який являє собою сукупність галузей національної економіки, які пов'язані з розвитком сільсько-го господарства, обслуговуванням його виробництва і доведенням виробленої продукції до споживача. Саме ефективне формування в умовах розвитку сприяє удосконаленню конкурентних позицій агропромислових підприємств.

Україна, будучи потужним виробником і експортером більшості видів агропромислової продукції, протягом усього періоду довоєнного розвитку практично не перебувала в стані продовольчої нестабільності. Зокрема, упродовж останніх 10 років присутність вітчизняної агропродовольчої продукції на внутрішньому ринку країни оцінювалась у середньому на достатньо високому рівні — 83%. Виробництво більшості основних видів сільськогосподарської продукції дозволяло гарантувати країні продовольчу незалежність. Так, у 2020 р. виробництво зернових утричі перевищило внутрішні потреби країни. За міжнародними оцінками у світовому вимірі рівень продовольчої безпеки оцінюється шляхом розрахунку Глобального індексу продовольчої безпеки (Global Food Security Index — GFSI) і засвідчив, що у 2021 р. Україна знаходилася на 58-му місці у світі й на 25-му в європейському регіоні. Найкращі показники Україна мала за критеріями якості та безпечності продукції (55-та позиція) і природних ресурсів та сталості (56-те місце) [3].

В довоєнний період найвагомішими проблемами для продовольчої стабільності України були пов'язані з: недостатнім фінансуванням програм забезпечення продовольчої безпеки, низьким обсягом державних витрат на наукові дослідження у сфері сільського господарства, нестабільністю з водними і земельними ресурсами тощо.

Воєнні дії на території України критично вплинули на стан національної продовольчої безпеки, що призвело до наступних організаційно-економічних проблем:

- втрати продовольчих запасів через їх фізичне знищення загарбниками і недоступність до значної кількості сховищ, які опинилися на тимчасово окупованих територіях;

- відсутності фізичної можливості вести сільськогосподарську діяльність у багатьох ключових регіонах України;

- недостатнього рівня забезпеченості аграріїв паливом і мастилами, у тому числі дизпаливом;

- руйнування ланцюгів постачання ресурсів агровиробництва (засобів захисту рослин, насіння, міндобрив);

- зростання вартості сільськогосподарських робіт на тлі різкого скорочення експорту і неможливості поповнення через це фінансових ресурсів аграрних виробників.

Усе це провокує вже в поточному році ризик втрати значної кількості запасів зерна у зоні бойових дій через: пошкодження сховищ і розкрадання на тимчасово окупованих територіях; посилення кризи у тваринництві внаслідок знищення багатьох тваринницьких комплексів, неможливості в ряді з них належним чином налагодити роботу, відсутності ветеринарної допомоги на прифронтових територіях тощо; проблеми в плодоовочевому секторі через велику ймовірність браку виробництва плодоовочевої продукції, яке традиційно зосереджене переважно в південних, нині тимчасово окупованих, регіонах, і розкрадання там значної частини запасів цієї продукції; ймовірну нестачу трудових ресурсів, зокрема, при виробництві таких трудомістких видів продукції, як овочі та фрукти; порушення ланцюгів постачання продукції сільського господарства і харчових продуктів від сільгоспвиробника до кінцевого споживача; різке скорочення імпорتنих поставок важливих для повноцінного харчування продуктів (риби, фруктів) унаслідок втрати портів; відсутність спроможності збільшення імпорتنих поставок продовольства з ЄС через наявність там контрактної системи постачання й обмежені можливості нарощування відповідного виробництва європейськими країнами.

Повномасштабне вторгнення російських загарбників, починаючи із лютого 2022 року, на терени України та морська блокада наших портів майже зупинили поставки української аграрної продукції закордон.

Чорноморські порти лишаються найдешевшим та найшвидшим експортним шляхом для зерна. У Міністерстві аграрної політики та продовольства визначають, що після відкриття "зернових коридорів" середньомісячний обсяг експорту зернових становитиме щонайменше 5 млн тонн. Торік Україна експортувала морем 5-6 млн тонн щомісячно й сукупно продала 108 млн тонн зернових. Українське зерно та інше продовольство чекають у країнах Африки, Близького Сходу та Південної Азії в надії подолати продовольчу кризу, спричинену наслідками широкомасштабної агресії росії проти України.

Україна 22 липня 2022 року підписала з Туреччиною та Організацією Об'єднаних Націй

угоду, яка включає зобов'язання сторін щодо безпечного функціонування експортних маршрутів у Чорному морі. Такий ж документ підписали Туреччина, ООН та росія. Документ має назву "Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів".

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, за два місяці роботи Зернового коридору 72% пшениці пішло до країн Африки, Близького Сходу, Південно-Східної Азії та Туреччини.

З 1 серпня по 30 вересня через порти Великої Одеси було відвантажено 5,5 млн тонн аграрної продукції. Близько 40% вантажів пішло з порту Південний. За серпень Коридором було експортовано 1,62 млн тонн зернових, а в вересні — 3,9 млн тонн. Серед вантажів, які залишили порти Великої Одеси за два місяці, — кукурудза — 44%, частка пшениці перевищує 28%.

У вересні в порівнянні з серпнем частка кукурудзи впала з 61,4% до 37,2 % від усіх вантажів в основному через стрімке зростання відвантажень ячменю, ріпаку, олій та шротів. Частка пшениці в вантажах, відправлених коридором, зросла з 21,2% у серпні до 31,3 % у вересні.

Пшениці за два місяці роботи Коридору було відвантажено 1,55 млн тонн з яких до країн Африки, Близького Сходу, Південно-Східної Азії та Туреччини — 72%. В країні Африканського континенту відвантажено майже 423 тис. тонн пшениці. Зокрема, до Ефіопії вже відправлено 53,3 тис. тонн, до Кенії — 51,3 тис. тонн, до Сомалі — 28,5 тис. тонн, до Судану

Таблиця 1. Експорт з України зернових культур

	2022/2023 рр.		2021/2022 рр.	
	Всього, тис. тонн	в тому числі: у жовтні 2022	Всього, тис. тонн	в тому числі: у жовтні 2021
Зернові, всього	9139	468	14776	586
пшениця	3211	165	9410	472
ячмінь	823	48	3891	112
жито	4,5	0,2	43,7	1,1
кукурудза	5100	254	1431	1

Джерело: Міністерство аграрної політики та продовольства України [5].

65,6 тис. тонн. Частка країн Африки в експорті пшениці через Зерновий коридор за два перші місяці роботи склала 27%. До Афганістану — 2% від відвантажень пшениці Зерновим коридором, та Ємену — 3% від обсягу пшениці, експортованої з України Коридором за серпень-вересень 2022.

Частка Туреччини у торгівлі українською пшеницею — 25,6%. Туреччина — один з найбільших хабів з переробки пшениці на борошно, яке згодом також частково надійде до країн, які знаходяться на межі голоду [5].

ВИСНОВКИ

Спричинені війною проблеми з експортом зерна, у нашій державі вже суттєво вплинули на поточний стан світової продовольчої безпеки. У світі спостерігається зростання цін на ряд видів продукції та її дефіцит, особливо в країнах Близького Сходу і Північної Африки. Внаслідок зменшення українського зернового експорту через нетривалий час на світовому продовольчому ринку відбудуться різке підвищення цін і посилення паніки; одночасно зростають й очікування соціальних заворушень у найбідніших країнах світу. Усе це ще раз підтверд-

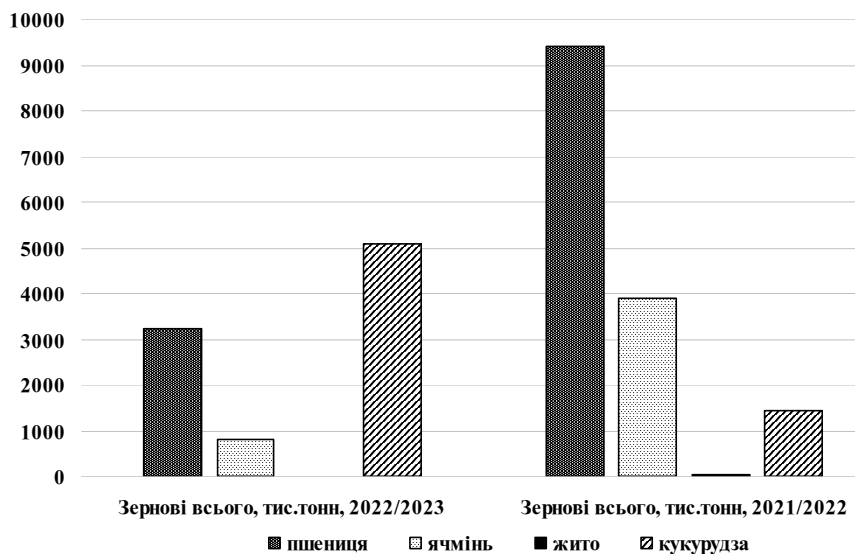

Рис. 1. Динаміка експорту зернових 2021/2022 — 2022/2023 рр.

Джерело: складено авторами за даними [5].

жує значну роль українського експорту в забезпеченні глобальної продовольчої безпеки.

Основне завдання агропродовольчого експорту полягає у врівноваженні вітчизняного продовольчого ринку і довгостроковому розвитку аграрного сектору, забезпеченню національної продовольчої безпеки на засадах сталості. Досягнення цієї мети передбачає підписання "зернової угоди" 22 липня 2022 року стосовно розблокування українських портів послабило ризики, але не повністю прибрато їх оскільки, будь-які домовленості з країною-агресором не дають гарантії їх повного виконання.

Протягом 2 місяців дії "зернової угоди" дала можливість деблокування вітчизняних чорноморських портів і дала змогу Україні вийти на довоєнні обсяги експорту аграрної продукції. Зменшений обсяг експорту з України на початку повномасштабної війни, знищення та загарбання окупантами зернохосовищ призвело до нестачі елеваторів для зберігання наступного врожаю. Проте за сприяння іноземних партнерів ця проблема поступово вирішується. Попри загрози наша країна продовжує боротися за право залишитися одним з ключових експортерів на світовому ринку продовольства.

Література:

1. Березина Л.М. Роль місцевих ринків у розвитку організаційно-економічних відносин підприємств АПК. *Економіка та підприємництво*. 2013. №4. С. 108—112.
2. Березина Л.М. Методика оцінки конкурентоспроможності переробних підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5056> (дата звернення: 01.11.2022).
3. Васильєв С.В., Масляєва О.О. Теоретичні засади формування антикризової діяльності агропромислових підприємств. *Агросвіт*. №5—6. 2021. С. 103—108.
4. Данилишин Б.М. Економічні трансформації у період воєнного стану: тактика еволюціонізму і модернізація. *Економіка України*. 2022. № 10. С. 03—14. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.10.003> (дата звернення: 20.11.2022).
5. Експорт з України зернових, зернобобових та борошна. URL: <https://minagro.gov.ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrayini-zernovih-zernobobovih-ta-boroshna> (дата звернення 20.11.2022).
6. Кормишкін Ю.А. Організаційно-економічні відносини аграрних підприємств суб'єктів ЗЕД. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. №4. С. 31—36.
7. Масляєва О.О., Ганзюр І.О. Формування організаційно-економічних відносин в агропромислових підприємствах. *Агросвіт*. 2020. № 4. С. 105—108.
8. Саблук П.Т. Економічні відносини як основа розвитку аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2008. № 8. С. 147—153.
9. Шубравська О.В., Прокопенко К.О. Забезпечення продовольчої безпеки України: повоєнний контекст. *Економіка України*. 2022. № 7. С. 21—42. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.07.021> (дата звернення: 20.11.2022).

References:

1. Berezina, L.M. (2013), "The role of local markets in the development of organizational and economic relations of agricultural enterprises", *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 4, pp. 108—112.
2. Berezina, L.M. (2015), "Methods of assessing the competitiveness of processing plants", *Efektivna ekonomika*, vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5056> (Accessed 01 Nov 2022).
3. Vasil'ev, S.V. and Masliaieva, O.O. (2021). "Theoretical fundamentals of formation of anti-crisis activity of agricultural enterprises" *Ahrosvit*, vol. 5—6. pp. 103—108.
4. Danylyshyn, B.M. (2022), "Economic transformations in the period of martial law: tactics of evolutionism and modernization". *Ekonomika Ukrainy*. 2022. vol. 10, pp. 03—14, available at: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.10.003> (Accessed 20 Nov 2022).
5. Export of grain, legumes and flour from Ukraine, available at: <https://minagro.gov.ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrayini-zernovih-zernobobovih-ta-boroshna> (Accessed 20 Nov 2022).
6. Kormyshkin, Yu.A. (2015), "Orhanizatsijno-ekonomichni vidnosyny ahrarnykh pidpriemstv subiektiv ZED". *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia*. vol. 4. pp. 31—36.
7. Masliaieva, O.O. and Hanzhur, I.O. (2020), "Formation of organizational and economic relations in agro-industrial enterprises", *Ahrosvit*, vol. 4. pp. 105—108.
8. Sabluk, P.T. (2008), *Ekonomichni vidnosyny iak osnova rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva*. *Ekonomika APK*. vol. 8. pp. 147—153.
9. Shubravskaya O.V. and Prokopenko K.O. (2022), "Ensuring food security of Ukraine: post-war context", *Ekonomika Ukrainy*. 2022. vol. 7, pp. 21—42, available at: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.07.021> (Accessed 20 Nov 2022). *Стаття надійшла до редакції 08.12.2022 р.*